מנורת המאור — י' במצות שהן מדברי סופרים

השער העשירי: בענין המצות שהן מדברי סופרים, והן על שלשה דרכים.

הדרך האחת. המצות שלא נתפרשו דיניהם בתורה שבכתב ונתפרשו בקבלה, שהיא התורה שבעל פה. כגון פרשיות של תפלין, ומנין חוטי הציצית, ומנין דפנות הסוכה, ואיסור חמץ אחר ששה שעות מיום ארבעה עשר בניסן, ושחיטת רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. וגרסי' במסכת סנהדרין חומר בדברי סופרים מדברי תורה. האומר איני מניח תפלין, לעבור על דברי תורה פטור ממיתה, אמר חמש טוטפות, לעבור על דברי סופרים, חייב מיתה, ודינו בחנק, שנא' (דברים יז, יב) והאיש אשר יעשה בזדון.

הדרך השנית. נחלקת לארבעה חלקים, סייגות וגזירות ותקנות ומנהגות. הסייגות שעשו נביאים וחכמים שלא יגיע באיסורא דאוריתא, כגון איסור חמץ בשעה ששית מיום ארבעה עשר בניסן, וכגון שניות של עריות ונטילת ידים לחולין משום סרך תרומה. וארז"ל מאי מצוה, מצוה לשמוע דברי חכמים. ואנו חייבין לשמוע קבלתן ולקיים הגזירות שגזרו רז"ל משום מאורעות, כגון בית דינו של דוד שגזרו על ייחוד [הפנויה, ובית דין של חשמונאי על יחוד] הגויה, והתקנות על דרך תיקון המעשים. כדגרסי' בבבא קמא עשר תקנות תיקן עזרא לישראל, שיהו קורין בשני ובחמישי בתורה, ובמנחה בשבת, ושתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצוייה לעניים, ושתהא חופפת וטובלת, ושתהא חוגרת בסינר, ושיהו רוכלין מחזרין בעיירות, ושיהו אוכלין שום בערב שבת. וכדגרסי' במ' ראש השנה אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן, וזאת אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי. ובסוף שביעית תקן הלל פרוזבול, כדי שלא לנעול דלת בפני לווין. והמנהגות, כדגרסי' בפרק לולב וערבה ערבה בשביעי שקול חביט חביט ולא בריך, קסבר מנהג נביאים הוא, ובקריאת ההלל חזנהו דקא מדלג דלוגי, אמ' מנהג אבותיהם בידיהם.

הדרך השלישי. המצות שנתחדשו על סבות ידועות בימי הנביאים והחכמים, כגון מקרא מגלה ונר חנוכה ותשעה באב. וכל העובר על אחת מהן עובר על לאו. כדגרסי' בפרק במה מדליקין אמ' רב חייא בר רב אשי אמ' רב, המדליק נר חנוכה צריך לברך, מאי מברך, בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה, והיכן צונו, רב אויא אמ' מלא תסור, רב נחמן אמ' משאל אביך ויגדך. וההפרש בין המצות שהן מן התורה ובין המצות שהן מדבריהם הוא לענין ברכה, כי של דבריהם על ודאן מברכין [ועל ספוקן אין מברכין], דאמ' אביי, וודאי דדבריהם בעי ברכה, ספק דבריהם לא בעי ברכה. והאי י"ט שני דדבריהם הוא, משום ספיקא, ובעי ברכה התם כי היכי דלא ליזולזלי ביה. עד כאן.

חביבין המצות, שכל המודה במצות ועושה אותן בלב שלם כאלו מודה במציאות הב"ה ובאלהותו. כדגרסי' בספרי והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. כשם שאני קדוש, כן אתם תהיו קדושים. כשם שאני פרוש, כך אתם תהיו פרושים. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים, על תנאי העליתי אתכם מארץ מצרים, על מנת שתקבלו עול המצות, שכל המודה בעול המצות מודה ביציאת מצרים. וגרסי' בואלה הדברים רבה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, כשאתה אוהב אותו ומרבה במצות, לא יהי לבך חלוק עליך, אלא הוי עושה את המצוה לשמה בלבב שלם. אינו אומר בכל לבך אלא בכל לבבך,

בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע. ולא נברא אדם בעולם הזה אלא לעשות רצון הבורא יתברך שמו וחוקותיו ומשפטיו ותורותיו. כדגרסי' בפ' במה מדליקין אמ' רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו, מפני שתחלתו דברי תורה וסופו דברי תורה. תחלתו דברי תורה, דכתי' (קהלת א, ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, וסופו דברי תורה, דכתי' (קהלת יב, יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. אמ' ר' אלעזר, כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. ר' אבא בר כהנא אמ', שקול זה כנגד כל העם כולו.

והמשובח שבמצות והנאה בהודאות להב"ה ובעבודתו הן הברכות, שחייב אדם לברך שמו של הב"ה ולפארו ולהללו ולשבחו על כל בריותיו שברא, כל ברכה וברכה כפי מקומה וכתקנה, כפי מה שתקנה עזרא ובית דינו, שהן אנשי כנסת הגדולה. וכל מה שברא הב"ה לא בראו אלא לכבודו, שנא' (ישעיהו מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ולפי שישראל הם נחלת הב"ה ועם סגולתו, ומודים ומשבחים לשמו הגדול יתברך שנא' (דברי הימים א כט, יג) ועתה ה' אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך, [ואו'] ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה, המשולם על כל בריותיו שנא' (תהלים ח, ז) תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו, לפי' חייב אדם לברך שמו של הב"ה כשיהנה מן העולם הזה מן כל דבר שיש בו הנאה, ואפי' על הרעה. חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שכך דוד אומר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, הרי בשם ה' על הטובה, וכתי' (תהלים קטז, ג) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, על הרעה. וכן איוב אומר גם את הטוב נקבל מאת האלהים, ואת הרע לא נקבל, בתמיהה.

והב"ה מסר עולמו ביד אדם שיהנה ממנו על מנת שיברך שמו ית'. משל למלך בשר ודם שנטע פרדס נאה ושתל בו כל מיני פירות שבעולם. בעת בישול הפירות היה לו למלך לילך למדינה אחרת. אמ' המלך, מה אעשה, לאכול פירות הפרדס אי איפשר, מפני שאני מסתלק, למכור אותם אי איפשר, מאי יתרון יש לי בדמיהם הואיל ואני מלך. מה עשה, הפקיר כל הפירות של פרדס ואמ', יבואו הכל ויאכלו בחנם, על מנת שיאמר כל אחד ואחד בשעה שהוא אוכל מפירות הפרדס, יחי המלך. והפקיד שומרים על הפרדס וצוה אותם שכל מי שיבא לאכול מפירות הפרדס שיניח אותם לאכול בחנם על מנת שיאמר כל אחד יחי המלך, ואם אכל ולא אמר, שילקוהו כגונב וכגוזל פירותיו של מלך. כדגרסי' במ' ברכות בפרק הרואה, כתו' אחד אומר לה' הארץ ומלואה, וכתוב אחד אומר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. וגרסי' בפרק חלק כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל להב"ה ולכנסת ישראל, שנא' (משלי כח, כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע וגו', ואין אביו אלא הב"ה, שנא' (דברים לב, ו) הלא הוא אביך קנך וגו', ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנא' (משלי א, ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. ועוד גרסינן בפרק הרואה כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. מאי תקנתיה. אמ' רבא, ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו סדר ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. פי' ילמוד סדר הברכות, כדי שיהא זריז וזהיר בהן לברך על כל אחת במקומה.